

Anna Czech

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

REGIONALNA WSPÓŁPRACA W ZAKRESIE BEZPIECZEŃSTWA ENERGETYCZNEGO UNII EUROPEJSKIEJ

Wstęp

Troska o zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego krajów ugrupowania nie ogranicza się do tego, że Unia Europejska wydaje kolejne dyrektywy czy kreśli przyszłościowe wizje polityczne. Ważne znaczenie należy przypisać działaniom realnym, które zawierają się we współpracy politycznej i gospodarczej między Unią a jej głównymi dostawcami surowców energetycznych. Współpraca ta stanowi więc ważny punkt odniesienia dla prowadzonej polityki energetycznej, ale również jest podstawą do formułowania długofalowych strategii rozwoju i bezpieczeństwa.

W 2003 r. w komunikacie Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego pt. *Szersza Europa – Sąsiedztwo: Nowe ramy dla stosunków ze wschodnimi i południowymi sąsiadami*¹ oraz w komunikacie dotyczącym „rozwoju polityki energetycznej na rzecz rozszerzonej Unii Europejskiej, jej sąsiadów oraz partnerów”² zostały określone główne priorytety w zakresie zewnętrznej polityki energetycznej. Wskazano na najważniejszych adresatów tej polityki: Rosję, region eurośródziemnomorski, region południowo-wschodniej Europy, region Morza Kaspijskiego oraz obszar północny. Najważniejszym dokumentem dotyczącym zagranicznej polityki energetycznej jest jednak komunikat Komisji do Rady *Stosunki zewnętrzne*

¹ COM (2003) 104, *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*. Brussels, 11.03.2003.

² COM (2003) 262, *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – On the Development of Energy Policy for the Enlarged European Union, its Neighbours and Partner Countries*. Brussels, 26.05.2003.

ne w obszarze energii – od zasad do działań³. W dokumencie tym podkreślono, że do osiągnięcia celów zewnętrznej polityki energetycznej konieczna jest spójność między jej wewnętrznymi i zewnętrznymi aspektami. Celem niniejszego artykułu jest zatem przedstawienie drogi, jaką zmierza Wspólnota dla osiągnięcia większego bezpieczeństwa energetycznego w ramach współpracy regionalnej. Dokonano w nim analizy współpracy w ramach Wspólnoty Energetycznej, regionu Kaukazu i Azji Centralnej, regionu Morza Bałtyckiego i Morza Śródziemnego, a także Unii z krajami skandynawskimi. Nie została omówiona współpraca energetyczna z Rosją ze względu na złożoność stosunków, którym należy poświęcić osobny artykuł.

Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej – regionalna współpraca

Wspólnota Energetyczna⁴ jest pierwszym wielostronnym porozumieniem w regionie Europy Środkowej i Wschodniej w dziedzinie integracji energetycznej, ustanawiającym wewnętrzny rynek energii pomiędzy państwami-stronami⁵. Jest ona oparta na stabilnych ramach prawnych i rynkowych. W założeniu ma się

³ COM (2006) 590, *Communication from the Commission to the European Council – External Energy Relations – from Principles to Action*. Brussels, 12.10.2006.

⁴ Wspólnota Energetyczna została utworzona na mocy podpisanego w październiku 2005 r. w Atenach Traktatu ustanawiającego. Zob. *Traktat o Wspólnocie Energetycznej* (Dz. Urz. UE L 198/18). Warto dodać, że proces ateński został zapoczątkowany w listopadzie 2002 r. podpisaniem w Atenach Porozumienia w sprawie regionalnych rynków energii elektrycznej w Europie Południowo-Wschodniej oraz ich integracji ze wspólnym rynkiem energii elektrycznej UE. Rynek energii elektrycznej Europy Południowo-Wschodniej został rozszerzony w 2003 r. o rynek gazu ziemnego na mocy porozumienia w sprawie regionalnych rynków energetycznych oraz ich integracji ze wspólnym rynkiem energetycznym WE. *Energy Community*, http://www.energycommunity.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Legal (13.04.2012)

⁵ Sygnatariuszami Traktatu o Wspólnocie Energetycznej były: Wspólnota Europejska, która wówczas obejmowała 25 państw członkowskich oraz 9 państw i terytoriów Europy Południowo-Wschodniej: Bułgarię, Rumunię oraz państwa Bałkanów Zachodnich (Albanię, Bośnię i Hercegowinę, Chorwację, Czarnogórę, była Jugosłowiańską Republikę Macedonii, Serbię i Tymczasową Misję Administracji Organizacji Narodów Zjednoczonych w Kosowie). W maju 2010 r. pełnoprawnym członkiem Wspólnoty Energetycznej została Mołdawia, a w lutym 2011 r. dołączyła również Ukraina. Status obserwatora we Wspólnocie mają Gruzja, Norwegia i Turcja. Zob. *Traktat o Wspólnocie Energetycznej...*, op. cit., s. 18; *Energy in the Western Balkans. The Path to Reform and Reconstruction*, International Energy Agency, Paris 2008, p. 35, 50; G. Grodzki, W. Konończuk, *Energetyczna gra – Ukraina, Mołdawia i Białoruś między Unią a Rosją*, Fundacja Batorego, Warszawa 2007, s. 32-33.

przyczyniać zarówno do rozwoju gospodarczego, jak i do stabilizacji społecznej regionu, zapewniać bezpieczeństwo energetyczne wszystkim państwom-stronom poprzez dostawę energii elektrycznej i gazu, a także wspierać wzrost zatrudnienia i zrównoważony rozwój poprzez stworzenie obszaru bez granic dla gazu i energii elektrycznej. Traktat ustanawiający Wspólnotę Energetyczną i współpraca UE z państwami bałkańskimi mają istotne znaczenie dla zwiększania bezpieczeństwa dostaw energii. Należy pamiętać, że Bałkany Zachodnie położone są w strategicznym regionie Europy, gdyż znajdują się między bogatymi w złoża obszarami basenu Morza Kaspijskiego i Bliskiego Wschodu oraz chłonnym rynkiem zachodniej i centralnej Europy. Dla UE region ten stanowi duży potencjał rozwojowy w zakresie dywersyfikacji źródeł energii⁶.

Również współpraca z państwami z regionu Kaukazu i Azji Centralnej ma dla Unii Europejskiej wymiar regionalny. Jest ona realizowana w ramach Inicjatywy Baku i programu INOGATE, a także poprzez umowy bilateralne, których istotą jest ścisła współpraca z poszczególnymi państwami tego regionu. Ze względu na posiadane zasoby energetyczne oraz sieci przesyłowe państwa te można zaliczyć do potencjalnie kluczowych graczy na przyszłym europejskim rynku energii.

Inicjatywa Baku⁷ (Baku Initiative) jest efektem zainteresowania Unii współpracą z państwami Europy Wschodniej, regionu Kaukazu i Azji Centralnej⁸. Współpraca ta powinna obejmować wspieranie rozwoju regionalnych rynków energii w regionie Morza Kaspijskiego, zwiększenie inwestycji na rozwój infrastruktury energetycznej, wspieranie programów promujących efektywność energetyczną oraz dążenie do integracji pomiędzy rynkiem energetycznym UE a rynkami pozostałych państw. Ważnym dokumentem dotyczącym dalszego zacieśniania współpracy w ramach Inicjatywy Baku jest deklaracja z Astany z listo-

⁶ B. Słomińska, P. Toporowski, *Aksesja państw Bałkanów Zachodnich – wpływ i znaczenie dla Polski i Unii Europejskiej*, w: *Bałkany Zachodnie a integracja europejska – perspektywy i implikacje*, red. R. Sadowski, J. Muś, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2008, s. 101 i nast.

⁷ Powstała ona podczas konferencji ministrów ds. energii, która odbyła się w listopadzie 2004 r. W konferencji uczestniczyli przedstawiciele Komisji Europejskiej, państw Morza Czarnego i Kaspijskiego oraz przedstawiciele z Azerbejdżanu, Armenii, Bułgarii, Gruzji, Iranu, Kazachstanu, Republiki Kirgizji, Mołdawii, Rosji, Rumunii, Tadżykistanu, Turcji, Ukrainy i Uzbekistanu. Zob. *Baku Initiative*, Energy & Transport International Relations, European Commission, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caspian/energy_en.htm (14.04.2012); *Conclusion of the Ministerial Conference on Energy Co-operation between the UE, the Caspian Littoral States and Their Neighbouring Countries*, http://www.inogate.org/attachments/article/89/Baku_Conclusions__Annexes.pdf (14.04.2012).

⁸ Zob. B. Janusz-Pawletta, *Zasoby Morza Kaspijskiego: wydobywanie i transport do Europy. Aspekt prawnomiędzynarodowy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 1, s. 74 i nast.

pada 2006 r.⁹, w której zamieszczono tzw. mapę drogową określającą cele przyszłych działań państw uczestniczących w obszarze tej współpracy, które odnoszą się do tworzenia rynków energetycznych w regionie na zasadach wewnętrznego rynku energii UE, z poszanowaniem uczciwej konkurencji, środowiska naturalnego i efektywności energetycznej, a także do zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego poprzez import i eksport energii, dywersyfikację dostaw, przesyłanie energii oraz badanie zapotrzebowania na energię. Dla bezpieczeństwa energetycznego Unii współpraca w ramach Inicjatywy Baku ma kluczowe znaczenie, gdyż uczestniczą w niej państwa, które posiadają na swoich terytoriach znaczne zasoby surowców energetycznych. Ponadto Inicjatywa Baku stanowi korzystne ramy dla programu TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia), którego celem jest wspieranie rozwoju politycznego i gospodarczego w regionie Morza Czarnego, Kaukazu i Azji Środkowej poprzez poprawę transportu międzynarodowego¹⁰.

Znaczenie geopolityczne Kaukazu Południowego i regionu kaspijskiego oparte jest w głównej mierze na złożach ropy naftowej i gazu ziemnego, a także na stale rozbudowywanej infrastrukturze energetycznej. Immanentną cechą tego regionu jest jednak wysoki poziom niestabilności związany z konfliktami na Kaukazie Południowym, a także napięciami wewnętrznymi w poszczególnych państwach i pomiędzy nimi¹¹. Współpraca UE w regionie Kaukazu i Azji Centralnej odbywa się również za pomocą Programu INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe)¹². Jest to całościowy pakiet przedsięwzięć mających na celu

⁹ *Ministerial Declaration an Enhanced Energy Co-Operation between the UE, the Littoral States of the Black and Caspian Seas and their Neighbouring Countries*. http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caspian/doc/2006_11_30_astana_conclusions.pdf (14.04.2012).

¹⁰ Szczegółowe informacje na temat współpracy w ramach programu TRACECA zob. na stronie: *Transport Corridor Europe – Caucasus – Asia (TRACECA)*, European Commission, http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/transport/traceca_en.htm oraz <http://www.traceca-org.org/en/home/> (16.04.2012).

¹¹ K. Strachota, W. Górecki, *Kaukaz Południowy i Azja Centralna po wojnie rosyjsko-gruzińskiej – w konsekwencje geopolityczne*, „Komentarze OSW” 2008, nr 10, s. 1-2.

¹² Współpraca w ramach programu INOGATE została rozpoczęta w wyniku konferencji ministerialnej w Baku w 2004 r. Program ten opiera się na współpracy UE i krajów partnerskich: Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Gruzji, Kazachstanu, Kirgistanu, Mołdawii, Tadżykistanu, Turkmenistanu, Turcji, Ukrainy i Uzbekistanu. Zob. *Report on the Progress Made by the EU and the INOGATE Partner Countries toward Achieving the Objectives of the Energy Road Map Adopted at the 2nd Ministerial Conference in Astana on 30 November 2006*. INOGATE Country Coordinators and Working Group Members in Coordination with the INOGATE Technical Secretariat, November 2008, http://www1.inogate.org/inogate_programme/inogate_resource_center/reportsstudies/reports-progress-made-eu-and-inogate-partner/Progress_Report_18-2-09_eng.pdf/download (14.04.2012); Zob. również: S. Cornell, *Europe's Energy Security: Role of the Black Sea Region*, in: *Energy and Conflict Prevention*, eds. G. Austin, M. Schellekens-Gaiffe, Gidlunds förlag, Hedemora 2007, p. 121.

ustanowienie mechanizmów zapewniających bezpieczeństwo dostaw surowców energetycznych do UE. Wśród realizowanych projektów odnoszących się do głównych celów Programu INOGATE należy wymienić m.in. ochronę i bezpieczeństwo głównej infrastruktury przesyłu gazu w Europie i na Kaukazie czy budowanie potencjału na rzecz zrównoważonej regulacji energetyki w Europie Wschodniej i Azji Środkowej¹³. Ponadto zadaniem INOGATE jest inicjowanie współpracy międzynarodowej na poziomie regionalnym przy rozbudowie sieci przesyłowych ropy i gazu w tzw. regionie CEE/NIS (państwa Europy Środkowej i Wschodniej, basenu Morza Czarnego oraz byłego ZSRR).

Rozwój regionalnych rynków oferuje znaczne korzyści krajom, które podejmują współpracę np. w ramach programu INOGATE. Korzyści te odnoszą się do lepszego wykorzystania istniejących możliwości dostaw i zdolności produkcyjnych, wspierania wzrostu gospodarczego, a także zapewnienia stabilności politycznej i gospodarczej oraz przyciągania inwestycji na rozwój infrastruktury energetycznej. W przypadku Unii współpraca z tymi państwami jest niezbędna, ponieważ większość z nich posiada duże złoża surowców energetycznych lub strategiczne sieci infrastruktury energetycznej. Realizacja Programu INOGATE przyczynia się więc do zwiększania sprawności infrastruktury energetycznej w regionie służącej do przesyłu surowców energetycznych na dalekie odległości.

Unia Europejska podejmuje również dwustronną współpracę z poszczególnymi państwami z regionu Kaukazu i Azji Centralnej. Współpraca ta jest oparta na bilateralnych porozumieniach w dziedzinie energetyki, które są prawnie wiążące. Przykładem takiego dialogu jest współpraca z Azerbejdżanem, Kazachstanem i Turkmenistanem. Należy pamiętać, że zainteresowanie Unii regionem Kaukazu i Azji Centralnej wzrosło po przystąpieniu nowych państw do jej struktur w latach 2004 i 2007. W efekcie geograficzny dystans do Azji Centralnej uległ zmniejszeniu, co umożliwiło wprowadzenie w życie europejskiej polityki sąsiedztwa¹⁴, gdyż najdalej wysunięte na zachód państwa Azji Centralnej stały się sąsiadami Unii. W tym kontekście należy dodać, że obecnie surowce energetyczne z regionu basenu Morza Kaspijskiego trafiają do Unii Euro-

¹³ Więcej na temat realizacji projektów w ramach INOGATE zob. *INOGATE Projects*, http://www.inogate.org/index.php?option=com_inogate&view=projects&Itemid=75&lang=en (18.04.2012).

¹⁴ Europejska Polityka Sąsiedztwa została zaproponowana przez Komisję w latach 2003-2004. Obejmowała ona wschodnich i południowych sąsiadów UE, a jej celem jest wzmocnienie stabilności, bezpieczeństwa i dobrobytu w regionie. Zob.: *Pracujemy wspólnie – Europejska Polityka Sąsiedztwa*, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, Luksemburg 2006, s. 5; *Europejska Polityka Sąsiedztwa*, Komisja Europejska, http://ec.europa.eu/economy_finance/international/neighbourhood_policy/index_pl.htm (19.04.2012).

pejskiej wyłącznie za pośrednictwem rosyjskich połączeń transportowych. Korzystnym rozwiązaniem dla Unii byłyby więc uniezależnienie się od tranzytu kaspijskiej ropy i gazu przez Rosję poprzez budowę dodatkowych rurociągów i gazociągów¹⁵. W przypadku ropy naftowej¹⁶ aktualnie istnieje jedno połączenie z Europą poprzez ropociąg Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC), który biegnie z Azerbejdżanu poprzez Gruzję do Turcji. Ropociąg ten został uruchomiony w 2006 r. Kolejne potencjalne trasy dostaw ropy do Unii to m.in. podłączenie Kazachstanu do rurociągu Baku-Tbilisi-Ceyhan oraz budowa przedłużenia ropociągu Odessa-Brody do Gdańska, który obecnie jest wykorzystywany w odwrotnym kierunku przez przedsiębiorstwa rosyjskie¹⁷. W przypadku gazu ziemnego nie ma natomiast alternatywnej infrastruktury skierowanej do Unii. Istnieje bowiem tylko połączenie z Rosją oraz powstaje nitka do Chin. Wysoce zainteresowany budową nowych połączeń, uniezależniających od rosyjskiej infrastruktury, jest Turkmenistan, który posiada największe zasoby tego surowca¹⁸. Dla Unii dobrym rozwiązaniem byłby transkaspijski gazociąg z Turkmenistanu oraz rozszerzenie gazociągu Shah Deniz-Tbilisi-Erzurum. Pierwsza istotna trasa dywersyfikacji gazu ziemnego do Unii została ukończona w 2006 r., gdy połączono gazociąg South Caucasus Pipeline¹⁹ z BTC. Głównym elementem dalszego rozwoju tego korytarza jest budowa gazociągu transkaspijskiego, który łączyłby Turkmenistan i Azerbejdżan. Problemem Unii pozostaje jednak niedobór zasobów gazu kierowanych do tego korytarza, gdyż do 2015 r. dostępny byłby tylko gaz azerski, którego część trafiałaby nie tylko do Unii, ale również do Turcji. Natomiast dopiero około 2020 r. zostałyby udostępniony surowiec z regionu Azji Centralnej, pokrywający zapotrzebowanie na ten surowiec zgłaszane przez Unię²⁰. Warto dodać, że w 2010 r. w Baku przewodniczący Komisji Europejskiej M. Barroso podpisał porozumienie z Azerbejdżanem w sprawie współpracy w dostawach gazu do Europy. Realizacja postanowień wspólnej deklaracji ma się przyczynić do poszerzenia bezpieczeństwa energetycznego w całej Unii. Porozumienie odnosi się do stworzenia tzw. Południowego Korytarza Gazowego, który będzie łączyć Euro-

¹⁵ B. Janusz-Pawletta, *Zasoby...*, op. cit., s. 79.

¹⁶ Głównymi producentami ropy naftowej w regionie Morza Kaspijskiego są Azerbejdżan i Kazachstan.

¹⁷ Por. M. Kaczmarek, *Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010, s. 100.

¹⁸ Propozycje budowy nowej infrastruktury obejmowały następujące projekty: gazociąg Turkmenistan-Iran-Turcja, gazociąg Turkmenistan-Baku-Erzurum, gazociąg Turkmenistan-Afganistan-Pakistan, gazociąg Turkmenistan-Kazachstan-Chiny-Japonia. Por. M. Kaczmarek, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., s. 101.

¹⁹ Jest to gazociąg Baku-Tbilisi-Erzurum.

²⁰ M. Kaczmarek, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., s. 102.

pę z regionem Kaukazu. Podstawowym elementem tego Korytarza ma być gazociąg Nabucco. Porozumienie zobowiązuje strony do wzmocnienia infrastruktury przesyłowej oraz do stworzenia ram prawnych dotyczących współpracy w sektorze energetycznym²¹.

W 1999 r. w Helsinkach została zapoczątkowana współpraca w regionie Morza Bałtyckiego. Inicjatorami Współpracy Energetycznej Regionu Morza Bałtyckiego (Baltic Sea Region Energy Co-Operation B – ASREC) były Komisja Europejska oraz ministrowie ds. energetyki państw regionu Morza Bałtyckiego²². Specyficzna sytuacja energetyczna państw regionu Morza Bałtyckiego w zakresie dostaw gazu, tj. uzależnienie od dostaw w zasadzie z jednego kierunku – Rosji, sprawia, że bezpieczeństwo energetyczne w tych państwach może zostać zwiększone poprzez ścisłą współpracę. Głównym celem tej inicjatywy jest zapewnienie bezpieczeństwa dostaw energii do państw BASREC poprzez przeciwdziałanie rosnącemu uzależnieniu dostaw surowców od Rosji, a także wspieranie zrównoważonego rozwoju, bezpieczeństwa i dobrobytu w regionie. Ponadto działania BASREC koncentrują się na współpracy przy rozbudowie sieci przesyłowych oraz połączeń międzysystemowych, promowaniu efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii, przeciwdziałaniu negatywnym skutkom zmiany klimatu, rozwijaniu czystych i niskoemisyjnych technologii węglowych. Takie działania mają na celu stworzenie konkurencyjnego, efektywnego i prawidłowo funkcjonującego rynku energii²³.

Kolejny region współpracy energetycznej UE to region Morza Śródziemnego. Ma on istotne znaczenie dla bezpieczeństwa energetycznego Unii, ponieważ niektóre spośród państw leżących w basenie Morza Śródziemnego posiadają duże złoża ropy naftowej i gazu ziemnego (w szczególności Algieria i Egipt). Współpraca Euro-Śródziemnomorska (Euro-Mediterranean Partnership – EUROMED)²⁴ została zapoczątkowana na Konferencji Ministrów Spraw Zagranicznych, któ-

²¹ Por. *Joint Declaration on the Southern Gas Corridor*, http://naftagaz.pl/files/EU-Azer_joint_declaration_southern_corridor_2011_01_13_.pdf (19.04.2012); *Porozumienie gazowe UE – Azerbejdżan*, Unia Europejska, <http://www.uniaeuropejska.org/porozumienie-gazowe-ue-azerbejdzan> (19.04.2012).

²² Członkami BASREC są: Dania, Estonia, Finlandia, Niemcy, Islandia, Litwa, Łotwa, Norwegia, Polska, Rosja i Szwecja oraz Komisja Europejska. The Baltic Sea Region Energy Cooperation (BASREC), European Commission, http://ec.europa.eu/energy/international/basrec_en.htm (20.04.2012)

²³ Por. *Ibid.*, About BASERC Project. BASREC, <http://basrec.net/index.php/projects-menu> (20.04.2012).

²⁴ Zob. EUROMED, European Comission, http://ec.europa.eu/transport/international/regional_cooperation/euromed_en.htm (20.04.2012).

ra odbyła się w listopadzie 1995 r. w Barcelonie²⁵. Podczas Konferencji została przyjęta Deklaracja Barcelońska oraz tzw. Program roboczy, w których określono główne cele i zasady przyszłej współpracy. Zakres działań tej organizacji podzielono na trzy koszyki: partnerstwo polityczne i w zakresie bezpieczeństwa, ekonomiczne i finansowe oraz społeczne, kulturowe i humanitarne²⁶.

Współpraca w basenie Morza Śródziemnego ma również wymiar bilateralny. W grudniu 2003 r. w Rzymie Komisja Europejska podpisała porozumienie dotyczące stopniowej integracji rynków energii elektrycznej z Algierią, Marokiem i Tunezją²⁷. Państwa te zostały włączone do wspólnotowego rynku energii elektrycznej. Konsekwencją tego było ustanowienie Euro-Śródziemnomorskiej Platformy Energetycznej (Euro-Mediterranean Energy Platform)²⁸. W tym kontekście należy zauważyć, że najważniejszymi z punktu widzenia Unii afrykańskimi producentami i państwami tranzytowymi ropy naftowej i gazu ziemnego są właśnie państwa Maghrebu. Ponadto wzrasta też zainteresowanie innymi państwami tego kontynentu jako przyszłymi partnerami w dialogu energetycznym, tj. Nigerią, która jest największym producentem ropy w Afryce, Angolą, Gabonem, Gwineą Równikową, Demokratyczną Republiką Konga, Czadem i Kamerunem²⁹. Również w 2003 r. państwa Mashreku, tj. Egipt, Liban, Jordania, Syria i Turcja podpisały z Komisją Europejską porozumienie o współpracy – deklarację w zakresie gazu ziemnego, której celem jest stopniowe włączanie państw Mashreku do unijnego rynku gazowego. Innym przykładem współpracy bilateralnej pomiędzy UE a państwami z regionu Morza Śródziemnego jest współpraca z Marokiem, która została zapoczątkowana podpisaniem w lipcu 2007 r. de-

²⁵ Współpraca EUROMED nazywana jest również procesem barcelońskim. Aktualnie w proces barceloński zaangażowane są państwa członkowskie UE oraz Algieria, Egipt, Izrael, Jordania, Liban, Maroko, Autonomia Palestyńska, Syria, Tunezja oraz Turcja. Status obserwatora od 1999 r. ma Libia, a w 2007 r. do procesu barcelońskiego dołączyły Albania i Mauretania. Więcej na temat procesu barcelońskiego w: J. Zając, *Gospodarcze aspekty Procesu Barcelońskiego*, „Studia Europejskie” 2001, nr 4, s. 89, 97; M. Montobbio, *Coming Home. Albania in the Barcelona Process: Union for the Mediterranean*, European Institute of the Mediterranean, 2009, p. 155 i nast., <http://www.iemed.org/anuari/2009/aarticles/a155.pdf> (21.04.2012).

²⁶ D. Rossa, *Partnerstwo Euro-Śródziemnomorskie i Unia dla Morza Śródziemnego jako filary bezpieczeństwa w regionie*, „Zeszyty Naukowe AMW” 2010, nr 2 (181), s. 152.

²⁷ Zob. *Prospects for Greater Global and Regional Integration in the Maghreb*, Peterson Institute for International Economics, Washington 2008, p. 8, <http://www.iie.com/publications/papers/hufbauer0508.pdf> (22.04.2012); C. Brunel, G.C. Hufbauer, *Reviving Maghreb Integration: Recommendations*. Maghreb Regional and Global Integration, No. 13, p. 163, http://www.piie.com/publications/chapters_preview/4266/13iie4266.pdf (14.04.2012).

²⁸ A. Kołakowska, *10 lat partnerstwa śródziemnomorskiego – bilans i perspektywy*, „Biuletyn PISM” 2006, nr 3, s. 12-13.

²⁹ K. Zajączkowski, *Unia Europejska – Afryka Subsaharyjska: stosunki u progu XXI w.*, „Studia Europejskie” 2006, nr 4, s. 43.

klaracji o współpracy w sektorze energetycznym. Taka aktywna polityka UE wobec Afryki wynika z postawy Chin i Rosji. W ostatnich latach państwa afrykańskie zajęły ważne miejsce w chińskiej i rosyjskiej polityce zagranicznej, których głównym celem jest uzyskanie dostępu do złóż surowców naturalnych, a także zdobycie nowych rynków zbytu. Dlatego planowana budowa gazociągu transsaharyjskiego, łączącego Nigerię, Algierię i basen Morza Śródziemnego wzbudza zainteresowanie nie tylko UE, ale także wyżej wspomnianych krajów³⁰.

Państwa skandynawskie można uznać za pionierskie w zakresie tworzenia regionalnych rynków energetycznych³¹. Współpraca regionalna między krajami skandynawskimi jest jedną z najstarszych na świecie i odbywa się w ramach szeroko zakrojonej kooperacji nordyckiej – NORDEN³². Ostatnie cele i zakres współpracy energetycznej państw nordyckich zostały określone w dokumencie Action Plan for Nordic Energy Co-Operation on Energy Policy 2010-2013³³, w którym skoncentrowano się na takich kierunkach działań, jak dalsze wzmacnianie więzi energetycznych między krajami nordyckimi, zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, zwiększenie efektywności wykorzystania energii, zabezpieczenie dostaw energii na tereny słabo zaludnione. W tym kontekście należy dodać, że skandynawski rynek energii od lat 90. ubiegłego wieku charakteryzuje się szybko postępującą liberalizacją narodowych rynków energii.³⁴ Współpraca pomiędzy tymi państwami opiera się na pierwszej na świecie międzynarodowej giełdzie energii elektrycznej – skandynawskiej Nord Pool³⁵, która posiada największy wolumen obrotu energią elektryczną w Europie³⁶.

³⁰ Ibid., s. 43-44.

³¹ M. Czarny, *Państwa regionu nordyckiego wobec problemu bezpieczeństwa energetycznego*, w: *Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku*, red. E. Cziomera, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2008, s. 167 i nast.

³² *Nordic Co-Operation. NORDEN*, <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/nordic-co-operation> (23.04.2012). Zob. również: J. Malko, *NORDEL – doświadczenia rynku energii elektrycznej*, „Rynek Energii” 2003, nr 1 (44), s. 2-4; J. Malko, *O rynku nordyckim raz jeszcze czyli Kalifornia w Norwegii*, „Rynek Energii” 2003, nr 2(45), s. 2-4.

³³ *Action Plan for Nordic Energy Co-operation on Energy Policy 2010-2013*, Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2010, p. 7.

³⁴ A. Nehrebecki, *Giełdy energii elektrycznej w Unii Europejskiej*, Integracja Europejska 2009, „Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki” 2009, nr 4(66), s. 6.

³⁵ Por. R. Gawin, *Skandynawski rynek energii elektrycznej – Przypadek szczególny czy uniwersalne rozwiązania?*, „Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki” 2005, nr 4, s. 2; *Regulacja paneuropejska*, w: *Energetyka w Unii Europejskiej. Droga do konkurencji na rynkach energii elektrycznej i gazu*, red. A. Dobroczyńska, Urząd Regulacji Energetyki, Warszawa 2003, s. 197, <http://www.ure.gov.pl/download.php?s=1&id=715> (02.05.2012).

³⁶ Grupa Nord Pool posiada ponad 420 członków z 22 krajów. Szerzej na ten temat zob. w: A. Nehrebecki, *Giełdy energii...*, op. cit., s. 7.

Dla UE współpraca z państwami nordyckimi ma istotne znaczenie, gdyż dysponują one dużymi złożami surowców energetycznych. Dostawy surowców z tych państw, a zwłaszcza z Norwegii, mogą stanowić alternatywę dla tych państw UE, które niemal w całości zaopatrywane są w surowce energetyczne przez Rosję. Duże znaczenie dla współpracy UE z Norwegią ma też bilateralny dialog, który dotyczy koordynacji polityki energetycznej, w tym przede wszystkim współpracy technologicznej w sektorze energetycznym, oraz stosunków z innymi krajami wytwarzającymi energię. Dialog obejmuje również kwestie związane z eksploracją zasobów naturalnych na dalekiej północy, m.in. na Morzu Barentsa³⁷. Niemniej jednak w relacjach energetycznych pomiędzy UE a Norwegią ciągle powraca kwestia ratyfikacji przez Norwegię Karty Energetycznej. Brak tej ratyfikacji wykorzystywany jest przez Rosję jako argument przeciwko podpisaniu Karty³⁸.

Ponieważ Norwegia jest ważnym dostawcą ropy naftowej i gazu ziemnego do UE, państwa członkowskie tego ugrupowania starają się z nią współpracować przy rozbudowie infrastruktury przesyłowej, aby pozyskać nowe sieci przesyłania norweskich surowców do Unii. Norwegia ma jednak odmienne poglądy niż Unia w stosunku do długoterminowych kontraktów. Zdaniem Unii, kontrakty zawierane na okres 20 lub 30 lat uniemożliwiają nabywcom rozbudowę infrastruktury energetycznej. Z kolei Norwegia uważa, że kontrakty długoterminowe umożliwiają inwestycje w duże pola gazowe i dzięki temu zabezpieczają dostawy, a także wpływają na kształtowanie wizerunku solidnego dostawcy gazu³⁹.

Zakończenie

Współpraca międzynarodowa zmierzająca do zachowania zadowalającego poziomu bezpieczeństwa energetycznego stanowi istotny element działań podmiotów zobowiązanych do jego utrzymania. Rozwój kooperacji może nie tylko

³⁷ *Key Institutional Decisions in the Field of External Energy Policy 2006-2007*. European Communities, 2007, http://www.enpi-info.eu/files/publications/Decisions_External_Energy_Policy_2006-7.pdf (03.06.2012).

³⁸ W przypadku Norwegii ratyfikację uniemożliwia punkt porozumienia przewidujący rozpatrywanie kwestii spornych pomiędzy zagranicznymi inwestorami i państwami przez prywatne sądy arbitrażowe poza granicami Norwegii, co jest sprzeczne z jej konstytucją. Norwegia stanowisko takie utrzymuje od 1994 r. Ratyfikacja byłaby możliwa w przypadku wyłączenia Norwegii z tego punktu lub jeżeli nastąpiłaby jego zmiana. M. Czarny, *Państwa regionu nordyckiego...*, op. cit., s. 158.

³⁹ Ibid.

niwelować negatywne skutki zagrożeń niedoboru energii, ale także przeciwdziałać takim zagrożeniom pełniąc tym samym funkcję prewencyjną. Współpraca regionalna Unii Europejskiej w zakresie bezpieczeństwa energetycznego wykazała, że porozumienia UE z państwami z regionu mają zasadnicze znaczenie dla prowadzenia efektywnej polityki energetycznej w długim okresie. Współpraca ta ma się przyczynić do rozwoju gospodarczego uczestniczących w niej podmiotów, ale także do stabilizacji społecznej regionu.

Literatura

- About BASERC Project. BASREC, <http://basrec.net/index.php/projects-menu>
- Action Plan for Nordic Energy Co-operation on Energy Policy 2010-2013*, Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2010.
- Baku Initiative*, Energy & Transport International Relations, European Commission, http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caspian/energy_en.htm
- Brunel C., Hufbauer G.C., *Reviving Maghreb Integration: Recommendations. Maghreb Regional and Global Integration*, No. 13, http://www.piie.com/publications/chapters_preview/4266/13iie4266.pdf
- COM (2003) 104, *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*. Brussels, 11.03.2003.
- COM (2003) 262, *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – On the Development of Energy Policy for the Enlarged European Union, its Neighbours and Partner Countries*. Brussels, 26.05.2003.
- COM (2006) 590, *Communication from the Commission to the European Council – External Energy Relations – from Principles to Action*. Brussels, 12.10.2006.
- Conclusion of the Ministerial Conference on Energy Co-operation between the UE, the Caspian Littoral States and Their Neighbouring Countries*, http://www.inogate.org/attachments/article/89/Baku_Conclusions___Annexes.pdf
- Cornell S., *Europe's Energy Security: Role of the Black Sea Region*, in: *Energy and Conflict Prevention*, eds. G. Austin, M. Schellekens-Gaiffe Gidlunds förlag, Hedemora 2007.
- Czarny M., *Państwa regionu nordyckiego wobec problemu bezpieczeństwa energetycznego*, w: *Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku*, red. E. Cziomera, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2008.

- Energy Community*, http://www.energy_community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Legal
- Energy in the Western Balkans. The Path to Reform and Reconstruction*, International Energy Agency, Paris 2008.
- EUROMED. European Commission, http://ec.europa.eu/transport/international/regional_cooperation/euromed_en.htm
- European Commission*, http://ec.europa.eu/energy/international/basrec_en.htm
- Europejska Polityka Sąsiedztwa*, Komisja Europejska, http://ec.europa.eu/economy_finance/international/neighbourhood_policy/index_pl.htm
- Gawin R., *Skandynawski rynek energii elektrycznej – Przypadek szczególny czy uniwersalne rozwiązanie?* „Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki” 2005, nr 4.
- Gromadzki G., Konończuk W., *Energetyczna gra – Ukraina, Mołdawia i Białoruś między Unią a Rosją*, Fundacja Batorego, Warszawa 2007.
- INOGATE Projects*, http://www.inogate.org/index.php?option=com_inogate&view=projects&Itemid=75&lang=en
- Janusz-Pawletta B., *Zasoby Morza Kaspijskiego: wydobywanie i transport do Europy. Aspekt prawnomiędzynarodowy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 1.
- Joint Declaration on the Southern Gas Corridor*, http://naftagaz.pl/files/EU-Azer_joint_declaration_southern_corridor_2011_01_13_.pdf
- Kaczmarek M., *Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.
- Key Institutional Decisions in the Field of External Energy Policy 2006-2007*. European Communities, 2007, http://www.enpi-info.eu/files/publications/Decisions_External_Energy_Policy_2006-7.pdf
- Kołąkowska A., *10 lat partnerstwa śródziemnomorskiego – bilans i perspektywy*, „Biuletyn PISM” 2006, nr 3, s. 12-13.
- Malko J., *NORDEL – doświadczenia rynku energii elektrycznej*, „Rynek Energii” 2003, nr 1 (44).
- Malko J., *O rynku nordyckim raz jeszcze czyli Kalifornia w Norwegii*, „Rynek Energii” 2003, nr 2(45).
- Ministerial Declaration on Enhanced Energy Co-Operation between the UE, the Littoral States of the Black and Caspian Seas and their Neighbouring Countries*. http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caspian/doc/2006_11_30_astana_conclusions.pdf
- Montobbio M., *Coming Home. Albania in the Barcelona Process: Union for the Mediterranean*, European Institute of the Mediterranean, 2009, <http://www.iemed.org/anuari/2009/aarticles/a155.pdf>

- Nehrebecki A., *Giędy energii elektrycznej w Unii Europejskiej*, Integracja Europejska 2009, „Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki” 2009, nr 4(66).
- Nordic Co-Operation. NORDEN*, <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/nordic-co-operation>
- Porozumienie gazowe UE – Azerbejdżan*. Unia Europejska, <http://www.uniaeuropa.org/porozumienie-gazowe-ue-azerbejdżan>
- Pracujemy wspólnie – Europejska Polityka Sąsiedztwa*, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, Luksemburg 2006.
- Prospects for Greater Global and Regional Integration in the Maghreb*, Peterson Institute for International Economics, Washington 2008, <http://www.iie.com/publications/papers/hufbauer0508.pdf>
- Regulacja paneuropejska*, w: *Energetyka w Unii Europejskiej. Droga do konkurencji na rynkach energii elektrycznej i gazu*, red. A. Dobroczyńska, Urząd Regulacji Energetyki, Warszawa 2003, <http://www.ure.gov.pl/download.php?s=1&id=715>
- Report on the Progress Made by the EU and the INOGATE Partner Countries toward Achieving the Objectives of the Energy Road Map Adopted at the 2nd Ministerial Conference in Astana on 30 November 2006*. INOGATE Country Coordinators and Working Group Members in Coordination with the INOGATE Technical Secretariat, November 2008, http://www1.inogate.org/inogate_programme/inogate_resource_center/reportsstudies/reports-progress-made-eu-and-inogate-partner/Progress_Report_18-2-09_eng.pdf/download
- Rossa D., *Partnerstwo Euro-Śródziemnomorskie i Unia dla Morza Śródziemnego jako filary bezpieczeństwa w regionie*, „Zeszyty Naukowe AMW” 2010, nr 2 (181).
- Słomińska B., Toporowski P., *Akcesja państw Bałkanów Zachodnich – wpływ i znaczenie dla Polski i Unii Europejskiej*, w: *Balkany Zachodnie a integracja europejska – perspektywy i implikacje*, red. R. Sadowski, J. Muś, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2008.
- Strachota K., Górecki W., *Kaukaz Południowy i Azja Centralna po wojnie rosyjsko-gruzińskiej – konsekwencje geopolityczne*, „Komentarze OSW” 2008, nr 10.
- Traktat o Wspólnocie Energetycznej*, Dz. Urz. UE L 198/18.
- Transport Corridor Europe – Caucasus – Asia (TRACECA)*, European Commission, http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/transport/traceca_en.htm oraz <http://www.traceca-org.org/en/home/>
- Zajac J., *Gospodarcze aspekty Procesu Barcelońskiego*, „Studia Europejskie” 2001, nr 4.
- Zajączkowski K., *Unia Europejska – Afryka Subsaharyjska: stosunki u progu XXI w.*, „Studia Europejskie” 2006, nr 4.

REGIONAL COOPERATION IN THE FRAMEWORK OF ENERGY SECURITY EUROPEAN UNION

Summary

The aim of this paper is to present the way in which the European Union intends to achieve greater energy security through a framework of regional cooperation. The article analyses the cooperation among of the Energy Community, the Caucasus and Central Asia, and the Baltic Sea states as well as a cooperation with the Scandinavian countries.